

«Η ακατάληπτη βάση της πραγματικότητας»

Η σελλινγκιανή έννοια της *Υπαρχής* και το τρίτο γένος στον *Τίμαιο* του Πλάτωνα.^{1*}

Antonino Spinelli (Τυβίγγη)

τρίτον δὲ αὐτὸ γένος ὄν τὸ τῆς χώρας
ἀεί, φθορὰν οὐ προσδεχόμενον,
ἔδραν δὲ παρέχον ὅσα ἔχει γένεσιν
πᾶσιν^a

Πλάτωνας, *Τίμαιος* 52b

1. Ο Πλάτωνας ως συνοδοιπόρος του Σέλλινγκ

Ο Πλάτωνας αποτελεί για τον Σέλλινγκ καθ' όλη τη διάρκεια της μακράς και συνεχώς μεταβαλλόμενης του φιλοσοφικής σταδιοδρομίας ένα κεντρικό σημείο αναφοράς. Στη φιλοσοφική περίοδο της Τυβίγγης το ενδιαφέρον του Σέλλινγκ για τον Πλάτωνα βρίσκει τον αντίκτυπό του σε μία σειρά από μικρά κείμενα,² αλλά προ πάντων στον λεγόμενο *Σχολιασμό του Τίμαιου*.^b Στον *Τίμαιο* παραπέμπει άμεσα και ο τίτλος ενός από τα σημαντικότερα γραπτά της φυσικής του φιλοσοφίας, το *Περί της ψυχής του Παντός* (1798).^c Την περίοδο της *Φιλοσοφίας της Ταυτότητας* δημοσιεύεται ο κατά πλατωνικό πρότυπο γραμμένος διάλογος *Bruno* (1802), ο οποίος περιέχει μία άμεση όπως επίσης και περισσότερες έμμεσες παραπομπές στον *Τίμαιο*.³ Και στην περαιτέρω

1 Μία πρώτη εκδοχή του παρόντος κειμένου έχει ήδη δημοσιευθεί στα ιταλικά (Spinelli 2015). Η παρούσα γερμανική εκδοχή είναι εκ νέου επεξεργασμένη στο επίπεδο του περιεχομένου και βιβλιογραφικά ανανεωμένη. Για τις πολύτιμες τους συμβουλές θα ήθελα να ευχαριστήσω τους Damir Barbarić, Manfred Frank, Stephan Gerlach και Ulrich Schlösser, για την γλωσσική επιμέλεια του κειμένου την Julia Pfefferkorn.

* Σχόλιο του μεταφραστή (X. Δ): Για την νεοελληνική απόδοση των χωρίων του πλατωνικού διαλόγου *Τίμαιος* που παραθέτονται στο παρόν κείμενο χρησιμοποίηώ την μετάφραση του Βασίλη Κάλφα. Βλ. Κάλφας, Βασίλης, *Πλάτων «Τίμαιος»*, Πόλις, Αθήνα 1995. Η νεοελληνική απόδοση του αρχαίου προτύπου δίδεται στον χώρο των υποσημειώσεων (βλ. Παραπομπές του μεταφραστή με λατινικούς χαρακτήρες). Για την μετάφραση της πλατωνικής έννοιας του *τρίτου γένους* διατηρώ τον όρο *γένος* στα νέα ελληνικά και αποκλίνω ετσι από την μετάφραση του Βασίλη Κάλφα ο οποίος αποδίδει το αρχαιοελληνικό *γένος* ως *είδος*. Η μετάφραση μεμονωμένων εννοιών όπως και αυτολεξεί χωρίων από τα γραπτά του Σέλλινγκ ανήκει σε εμένα.

a “Υπάρχει, τέλος, πάντοτε και ένα τρίτο είδος: η Χώρα. Αν και η ίδια δεν υφίσταται φθορά, προσφέρει έδρα σε όλα όσα έχουν γεννηθεί” (Πλάτων, *Τίμαιος*, μτφ. Κάλφας 1995, σ. 245).

2 Μια λίστα με τα πρώτα και εν μέρη απολεσθέντα γραπτά του Σέλλινγκ για τον Πλάτωνα βρίσκεται στην αναφορά του εκδότη στο *Σχολιασμό του Τίμαιου*. ΤΙ 14 κ.ε. Τα μη απολεσθέντα κείμενα έχουν δημοσιευθεί στο παράρτημα του Franz 1996, σ. 283 κ.ε.

b F.W. J. von Schelling, *Timaeus: (1794)*, hg. v. Hartmuth Buchner, Stuttgart-Bad Cannstatt 1994.

c Πρωτότυπο: *Von der Weltseele*.

3 Η άμεση παραπομπή είναι ένα χωρίο, το οποίο ο Σέλλινγκ χρησιμοποιεί για να αποσαφηνίσει την έκφραση «περί της θεϊκής και φυσικής Αρχής των πραγμάτων» στον τίτλο (SW IV, 330). Για τις έμμεσες παραπομπές βλ. Τις

εξέλιξη της φιλοσοφίας του οι συσχετισμοί προς τον Πλάτωνα παραμένουν μια σταθερά η οποία διατηρείται κατά τις διάφορες φάσεις της σκέψης του, μέχρι και την διάλεξη η οποία σύμφωνα με τη μαρτυρία του υιού⁴ του ήταν το τελευταίο έργο του Σέλλινγκ: την *Εισαγωγή στη φιλοσοφία της μυθολογίας ή παρουσίαση της καθαρά ορθολογιστικής φιλοσοφίας*^a (SW XI, σ. 253-572).⁵

Ο στόχος του παρόντος κειμένου είναι να αναδείξει τη σημασία της πρόσληψης του *Τίμαιου* για την διαμόρφωση της σελλινγκιανής έννοιας της *Υπαρχής*^b εστιάζοντας στην φιλοσοφική περίοδο του Μονάχου (1809-1815). Στη συνέχεια θα γίνει εμφανές πως και από φιολογική αλλά και από συστηματική σκοπιά υπάρχουν λόγοι που στηρίζουν την άποψη ότι η πλατωνική έννοια του “τρίτου γένους” στον *Τίμαιο* (που είθισται να χαρακτηρίζεται ως *χώρα*) αποτελεί μία από τις βασικές πηγές για αυτή τη θεμελιώδη σελλινγκιανή έννοια.

2. Ο πρώιμος Σχολιασμός του *Τίμαιου* (1709)

Ένα μεγάλης σημασίας κομμάτι του αποκαλούμενου *Σχολιασμού του Τίμαιου*⁶ ασχολείται με την πλατωνική αντίληψη του “τρίτου γένους”, δηλαδή εκείνης της Αρχής την οποία ο Πλάτωνας, εκτός από το αέναο γένος των νοητών Ιδεών και τη σφαίρα του γενόμενου και αισθητού όντος, υποθέτει σαν το “τρίτο γένος” του Πραγματικού και την οποία ο ίδιος επίτηδες ονομάζει κάθε φορά με αινιγματικές εκφράσεις⁷ όπως “χώρα”, “υποδοχή”, “μητήρ” ή ως τον “τροφό της γενέσεως”. Ο Σέλλινγκ μεταφράζει το 1794 το “τρίτο γένος” με τους όρους “ύλη”⁸ και “ουσία” και παραπέμπει έτσι σε ένα πεδίο προβλημάτων, το οποίο παίζει ήδη από την περίοδο της *Φιλοσοφίας της Φύσης* σημαντικό ρόλο, και το οποίο από την περίοδο του Μονάχου και μετέπειτα λαμβάνει με διάφορες

σημειώσεις του εκδότη στο Durner 2005, σ. 131 κ.ε.

4 Βλ. K.F.A. Schellings *Vorwort des Herausgebers*: SW XI, V.

a Τίτλος πρωτότυπου: *Philosophische Einleitung in die Philosophie der Mythologie oder Darstellung der reinrationalen Philosophie*.

5 Για τον Πλάτωνα βλ. ιδιαίτερος τις διαλέξεις 17-18. Επίσης Barbariá 2004.

b Σχόλιο του μεταφραστή: Με τον όρο *Υπαρχή* μεταφράζω την ειδική σελλινγκιανή έννοια *Grund*. Την προτροπή προς χρήση αυτού του όρου για την νεοελληνική απόδοση του σελλινγκιανού *Grund* την οφείλω στον καθηγητή κ. Θεόδωρο Πενολίδη.

6 Οι ακόλουθες σύντομες παρατηρήσεις περιορίζονται στο πρόβλημα της “ύλης”. Για μία εκτενέστερη ανάλυση της σημασίας του *Σχολιασμού του Τίμαιου* βλ. Krings 1994, Matthews 2011, σ. 103-135, Franz 1996, Beierwaltes 2003, σ. 267-280.

7 Βλ. Barbariá 2015, σ. 29.

8 Ως γνωστόν, η ορολογία του Πλάτωνα δεν γνωρίζει την έννοια της “ύλης”, καθώς η λέξη *ύλη* χρησιμοποιείται σαν τεχνικός όρος πρώτα από τον Αριστοτέλη για την υλική αρχή των πραγμάτων. Πράγματι η έννοια “ύλη” δεν είναι κατάλληλη για τον χαρακτηρισμό του τρίτου είδους, διότι η υλική πτυχή είναι μόνο μία από τις πολλές πτυχές που συγκροτούν την αρχή αυτή. Στον Σέλλινγκ εντούτοις η έννοια “ύλη” δεν έχει την κοινή σημασία της φυσικής ύλης, αλλά χαρακτηρίζει μία μεταφυσική, και έτσι παραδόξως “άυλη” Αρχή. Για αυτό τον λόγο στο ακόλουθο κείμενο ο όρος, παρά τον μη πλατωνικό χαρακτήρα του, θα εξακολουθεί να χρησιμοποιείται στο πλαίσιο της ανάλυσης της ερμηνείας του Σέλλινγκ. Για τις ερμηνείες της *χώρας* ως ύλης το 19ο αιώνα στον γερμανόφωνο χώρο και την ανάλογη διαμάχη βλ. Miller 2003, σ. 32 κ.ε.

ονομασίες κεντρική διάσταση.⁹ Εκτός από τον *Τίμαιο* ο Σέλλινγκ αναφέρεται και σε μεμονωμένα χορεία του διαλόγου *Φίληβος*, ο οποίος επίσης πραγματεύεται ένα για το σύνολο της φιλοσοφίας του σημαντικό θέμα, και συγκεκριμένα τη διάκριση μεταξύ μιας χαώδους και σκοτεινής και μιας φωτεινής και τάξη επιφέρουσας Αρχής – στον Πλάτωνα *ἄπειρον* και *πέρας*.¹⁰

Σημείο εκκίνησης για τα σχόλια του Σέλλινγκ πάνω στην έννοια της “ύλης” στον *Τίμαιο* είναι το ερώτημα σχετικά με τη σχέση μεταξύ της ίδιας και των άλλων στοιχείων: «Αποτελείται [...] [η ύλη του κόσμου] από τα στοιχεία;» (ΤΙ, σ. 51). Η απάντηση, η οποία ακολουθεί το πλατωνικό κείμενο, είναι αρνητική. Συγκεκριμένα, τα στοιχεία έχουν τον χαρακτήρα μιας εγγενούς αστάθειας και υπόκεινται σε συνεχή εξέλιξη, πράγμα το οποίο τα κατατάσσει στο “δεύτερο γένος”, δηλαδή εκείνο της αισθητής πραγματικότητας το οποίο διαφέρει από το “τρίτο γένος” της “ύλης”. Η εγγενής φύση της “ύλης” βρίσκεται σε αντίθεση με το γίνεσθαι, πράγμα το οποίο ο Σέλλινγκ τονίζει μέσω της επιλογής του να μεταφράσει την έννοια *υποδοχή* με τον όρο *ουσία*.

[H] ουσία, σε ότι αφορά τη φύση της, δεν αλλάζει ποτέ, παραμένει πάντα η ίδια, μεταβαίνει μόνο σε μια άλλη [...]. Προσλαμβάνει τα πάντα, τουτέστιν, κάθε εναλλαγή μπορεί να παρατηρηθεί σε αυτήν, η ίδια όμως (ως ουσία) δεν μεταβάλλεται ποτέ σε εκείνα τα φαινόμενα τα οποία εναλλάσσονται σ' αυτήν. (ΤΙ, σ. 53 κ.ε.)

Το αμετάβλητο της πλατωνικής “ύλης” δείχνει ότι εδώ δεν πρόκειται για μία ύλη η οποία διαμορφώνεται από κάποια μορφοποιό δύναμη, αλλά για μία μεταφυσική Αρχή η οποία επιτρέπει τρόπον τινά στα πράγματα που βρίσκονται εν γενέσει να εμφανισθούν στον κόσμο, και η οποία καθιστά δυνατό το ότι το κάθε τι που έχει μία συγκεκριμένη μορφή παίρνει μία θέση στην ύπαρξη. Η Αρχή αυτή λαμβάνει (δέχεται) κάθε λογής μορφή χωρίς όμως να παίρνει η ίδια αυτή τη μορφή, αποτελεί το υπόστρωμα και το θεμέλιο για τα υπάρχοντα πράγματα χωρίς να παύει να είναι ξεχωριστή από αυτά. Αναλόγως ορίζεται και από τον Πλάτωνα ως «γιγνόμενον, τὸ δ' ἐν ᾧ γίγνεται»^a (*Τίμαιος* 50d), πράγμα που ο Σέλλινγκ παραφράζει με την έκφραση «υπόστρωμα [των μορφών των φαινομένων]» (ΤΙ, σ. 54). Από αυτόν τον χαρακτηρισμό της ύλης προκύπτει ο

9 Ο Kings 1994, σ. 172, κάνει λόγο για μία συνέχεια μεταξύ του προβλήματος της “ύλης” στη *Φιλοσοφία της Φύσης*, την ιδέα της *Υπαρχής* στις *Φιλοσοφικές έρευνες περί της φύσης της ανθρώπινης ελευθερίας* (στο εξής *Freiheits-schrift*), την έννοια του *παρελθόντος* στους *Weltalter* και την ιδέα της “θετικής φιλοσοφίας” στον ύστερο Σέλλινγκ.

10 Βλ. ΤΙ, σ. 59-70, για το θέμα βλ. Franz 1996, σ. 269-280, Beierwaltes 2003, σ. 272 κ.ε. Η πρώτη ενασχόληση με τον *Φίληβο* πηγαιίνει το αργότερο πίσω στα 1792 (βλ. Franz 1996, σ. 269). Περαιτέρω λεκτικές αναφορές του εννοιακού ζευγαριού *πέρας-άπειρον* περιέχονται στις *Πραγματείες για την ερμηνεία του Ιδεαλισμού της επιστήμης της γνώσης* (SW I, σ. 356) και στο περιβάλλον της *Φιλοσοφίας της Μυθολογίας* (SW XI, σ. 388, 395 κ.ε, XII, σ. 113). Για τη θεμελιώδη σημασία της θεωρίας των αρχών στον *Φίληβο* για τη *Φιλοσοφία της Φύσης* βλ. Matthews 2011, σ. 20-27, 133-135, για την επαναπραγματευσή της στη *Φιλοσοφία της Μυθολογίας* βλ. Gabriel 2006, 116 κ.ε. Μία άλλη σημαντική αναφορά στον *Φίληβο* βρίσκεται στο *Bruno* (SW IV, σ. 242 κ.ε). Βλ. και Tilliet 2004, σ. 8-20.

a “αυτό μέσα στο οποίο γεννιέται” [αυτό που γεννιέται] (Πλάτων, *Τίμαιος*, μτφ. Κάλφας 1995, σ. 241).

προσδιορισμός της ως *άμορφος*:

Εάν είχε μια *ορισμένη* μορφή, τότε αυτή θα έπρεπε να είναι όμοια με κάποια άλλη μορφή την οποία η ίδια προσλαμβάνει μέσα της (διότι πρέπει να λάβει όλες τις πιθανές μορφές). Και έτσι θα υπήρχαν μορφές οι οποίες θα ήταν αντίθετες προς τη δικιά της και τις οποίες η ίδια, ως υπόστρωμα όλων των μορφών, θα έπρεπε παρόλα αυτά να προσλάβει, χωρίς να μπορεί να τις παριστάνει πλήρως, γιατί θα έτεινε να τους προσδώσει μόνον τη δικιά της μορφή. (ΤΙ, σ. 55)

Εκτός από την έλλειψη μορφής που διακρίνει την πλατωνική *ύλη*, ο Σέλλινγκ τονίζει επίσης και την αορατότητα της, χαρακτηριστικό το οποίο την διαφοροποιεί από τα μεταβαλλόμενα πράγματα και κατά μία άποψη τη συνδέει με τις Ιδέες.¹¹ Ο Σέλλινγκ βρίσκει έτσι στον Πλάτωνα μία θεωρία την οποία κάνει γόνιμη για τη δική του φιλοσοφία. Η *ύλη*, κατά πρωταρχική σημασία, δεν είναι μία εμπειρική ύλη αλλά κάτι το καθαυτό αόρατο και άμορφο το οποίο δεν απαντάται στον εμπειρικό κόσμο, τον οποίο η ίδια μολαταύτα συγκροτεί.

3. Η έννοια της *Υπαρχής* στην πρώιμη περίοδο του Μονάχου (1809-1815)

Η γνωστή διάκριση μεταξύ ενός “υπάρχοντος όντος” και της “υπαρχής της ύπαρξής” του (SW VII, σ. 357) την οποία ο Σέλλινγκ εισάγει στην *Freiheitsschrift* λαμβάνει χώρα στο πλαίσιο της υπογράμμισης του εσωτερικού ζωτικού και δυναμικού χαρακτήρα της θεωρίας του του Απολύτου, με την οποία ο ίδιος, μεταξύ άλλων, απαντά στον πρώην φίλο του Χέγκελ,¹² ο οποίος τον είχε κατηγορήσει ότι υποστηρίζει μία μορφή αδιαφοροποίητου πανθεϊσμού. Κατά τον Σέλλινγκ αυτή η διάκριση επιτρέπει την κατάλληλη αντίληψη «τη[ς] ζωντανή[ς] υπαρχή[ς] της φύσης [...] σε αντίθεση με τους δογματιστές και τους αφηρημένους ιδεαλιστές» (SW VII, σ. 357). Πρόκειται για τη σκέψη ότι κάθε ιδεατή πραγματικότητα, κάθε υψηλότερη εκδήλωση του Λόγου, έχει ανάγκη από μία σκοτεινή βάση ούτως ώστε να στηρίζει σε αυτήν την θετική της ύπαρξη. Ο Σέλλινγκ συλλαμβάνει την ιδέα ότι το κάθε τι που δημιουργείται βασίζεται σε μία σκοτεινή υπαρχή της ύπαρξης, σαν μία γενική αρχή η οποία βρίσκει εφαρμογή στις διάφορες σφαίρες του φαινομενικού κόσμου.

Κάθε γέννηση είναι γέννηση απο το σκοτάδι στο φως· ο σπόρος πρέπει να βυθιστεί στη γη και να πεθάνει στο σκοτάδι προκειμένου η ομορφότερη φωτεινή ύπαρξη να ανυψωθεί και να αναπτυχθεί στις αχτίδες του ήλιου. Ο άνθρωπος σχηματίζεται μέσα στη μήτρα· και πρώτα απο το σκότος του

11 Βλ. *Τίμαιος* 51a.

12 Βλ. Phän, GW 9, σ. 16 κ.ε.

Αλόγου (απο αίσθηση, λαχτάρα, τη μεγαλοπρεπή μήτρα της γνώσης) γεννιούνται οι λαμπρές σκέψεις.
(SW VII, σ. 360)

Αυτή η διττότητα των Αρχών η οποία στην πρώιμη του φιλοσοφία ήταν παρούσα με άλλες μορφές, εφαρμόζεται στην *Freiheitsschrift* στην έννοια του θεού. Η ιδέα μιας “σκοτεινής υπαρχής” της θεότητας χαρακτηρίζει ολόκληρη την περίοδο του Μονάχου: στις *Stuttgarter Privatvorlesungen* αυτή η Αρχή ονομάζεται η «εαυτότητα, [ο] εγωισμό[ς] στον θεό» (SW VII, 438), «το Πραγματικό στον θεό» (SW VII, 439). Στο πρώτο προσχέδιο των *Weltalter* (1815) περιγράφεται ως το «παρελθόν» του θεού, ως το «μη ον» (WA I, σ. 20) και ως κάτι “ερμητικό” και “λανθάνον” (βλ. ό. π.) το οποίο «στηρίζει την παρούσα πλάση» (WA I, σ. 20, σημ. 4). Στην διάλεξη *Περί των θεοτήτων της Σαμοθράκης* (1815) ο Σέλλινγκ ταυτίζει τη σκοτεινή *Υπαρχή* με την καβείρια θεά Αξίερο-Δήμητρα η οποία προσδιορίζεται ως «το πρωταρχικό ον που εκκινεί τα πάντα» (SW VIII, σ. 352), ως «το ον που αναμένει το φως, [...] η νύχτα που ποθεί να λάβει» (SW VIII, σ. 353) και του οποίου ο ιδιαίτερος χαρακτήρας έγκειται στο ότι ενσωματώνει «την πείνα, την πενία [...] τον πόθο, την μανία» (ό.π.). Μπορεί κανείς να συνοψίσει τα βασικά στοιχεία της θεωρίας της “υπαρχής της ύπαρξης” κάτω από τρία διαφορετικά μιν, αλλά παρόλα αυτά αλληλοσυνδεόμενα χαρακτηριστικά: α) το “υλικό”, την βάση του Πραγματικού, β) τα στοιχεία του σκοτεινού, του ερμητικού και του αδιαπέραστου για τη σκέψη, γ) την ορμή προς έξοδο από την απροσδιοριστία και τη δημιουργία του υπάρχοντος.

α) Στο πρώτο από τα τρία αυτά χαρακτηριστικά, το οποίο εκφράζει την *Υπαρχή* ως την “υλική” βάση του πραγματικού, πλησιάζει περισσότερο η έννοια της ύλης την οποία ο Σέλλινγκ είχε αναπτύξει στο *Σχολιασμό του Τίμαιου* το 1794. Στη *Freiheitsschrift* η *Υπαρχή* περιγράφεται με εκφράσεις οι οποίες κάνουν σαφή την λειτουργία της ως θεμέλιο του πραγματικού: είναι «η ακατάληπτη βάση της πραγματικότητας» το «προηγούμενο σκότος», χωρίς το οποίο δεν υφίσταται «καμία πραγματικότητα της πλάσης» (SW VII, σ. 360). Στις *Stuttgarter Privatvorlesungen* η αναφορά σε μία μη υλική ύλη γίνεται ρητά:

[Α]υτό το υποδεέστερο ον, αυτό το Σκοτεινό, Ασυνείδητο, το οποίο ο θεός, ως ον, προσπαθεί να εξωθήσει, να αποκλείσει από το εσωτερικό του, είναι η ύλη (βεβαίως όχι η ήδη μορφοποιημένη), και η ύλη δεν είναι έτσι τίποτα άλλο παρά το ασυνείδητο κομμάτι του θεού (SW VII, 434 κ.ε.).

Η *Υπαρχή* η οποία ονομάζεται και ως το “ασυνείδητο του θεού” ή και ως “θεϊκός εγωισμός” είναι κατά συνέπεια μία μη αισθητή ύλη, δηλαδή – για να το διατυπώσει κανείς παράδοξα – μία “μη υλική ύλη” η οποία αποτελεί τη βάση της εμπειρικής ύλης όπως και του αισθητού κόσμου εν γένει.

Ο θεϊκός εγωισμός είναι η θεμελιώδης ουσία της φύσης – δεν λέω ότι είναι ο ίδιος η φύση, διότι η αληθινή ζωντανή φύση, όπως την βλέπουμε μπροστά μας, είναι ο ήδη μέσω της θεϊκής αγάπης υπερνικημένος και μετριασμένος θεϊκός εγωισμός. Αλλά είναι η θεμελιώδης ουσία της φύσης, η ύλη από την οποία έχουν δημιουργηθεί τα πάντα (SW VII, σ. 439).

Συνεπώς για τον Σέλλινγκ της πρώιμης περιόδου του Μονάχου η *Υπαρχή* συμπίπτει με την φιλοσοφική έννοια της ύλης. Όπως έγινε σαφές στις μέχρι τώρα αναφορές στον *Σχολιασμό του Τίμαιου* από την εποχή της Τυβίγγης, ο Σέλλινγκ είχε αναπτύξει για πρώτη φορά αυτήν τη θεωρία μίας μη υλικής ύλης κατά την ενασχόλησή του με τον *Τίμαιο* του Πλάτωνα.

β) Το δεύτερο ουσιώδες χαρακτηριστικό της σελλινγκιανής *Υπαρχής* συνιστάται στην εγγενή της αντίσταση απέναντι στην φωτεινή και ορθολογική Αρχή. Η εικόνα του σκότους πρέπει να κατανοηθεί με την εξής έννοια: πρόκειται για αυτό το οποίο αμύνεται ενάντια στην ενάργεια της διάνοιας και ταυτόχρονα αρνείται κάθε μορφή απόλυτης εκδήλωσης με το να αντιτάσσει στην ανοιχτότητα και την επέκταση της φωτεινής Αρχής ένα συνεχές κλείσιμο και μια παλινδρόμηση στον ίδιο του τον εαυτό. Κατά τον Σέλλινγκ αυτό είναι ένα αναγκαίο χαρακτηριστικό της *Υπαρχής*. Η σκοτεινή Αρχή «επιδιώκει [...] να διατηρήσει τη ματιά της ζωής που έχει συλλάβει μέσα της και να εγκλειστεί στον εαυτό της, ώστε πάντα να παραμένει ένα θεμέλιο» (SW VII, σ. 361). Η Αρχή του Πραγματικού πρέπει αναγκαία να κλειστεί στον εαυτό της, καθεμιά από τις κινήσεις της να ανοιχθεί, πρέπει να συνοδεύεται από μία αντίστοιχη αντίθετη κίνηση, γιατί μόνο έτσι είναι σε θέση να διατηρήσει τη λειτουργία της ως βάση της πραγματικότητας. Με την αναγκαιότητα της επιστροφής στο σκότος είναι συνδεδεμένο το στοιχείο της αδιαφάνειας για την διάνοια: Η σκοτεινή Αρχή δεν είναι ανορθολογική μόνο για το λόγο ότι χωρίς την φωτεινή Αρχή είναι από μόνη της ανίκανη να δημιουργήσει μια ορθολογική τάξη, αλλά επίσης και γιατί από τη φύση της αντιστέκεται στην ορθολογική κατανόηση. Στην *Freiheitsschrift* η ίδια ορίζεται σαν ένα “ακανόνιστο” το οποίο αντιτάσσεται στην ορθολογικότητα. Είναι «η ακατάληπτη βάση της πραγματικότητας, το αστείρευτο υπόλοιπο το οποίο ακόμα και με τον μεγαλύτερο δυνατό κόπο δεν είναι δυνατό να αναλυθεί στη διάνοια, και παραμένει αιώνια στο βάθος» (SW VII, σ. 360).

γ) Το τρίτο βασικό χαρακτηριστικό της *Υπαρχής* εμπεριέχει δύο πτυχές. Η σκοτεινή Αρχή χαρακτηρίζεται ως μία κατάσταση απόλυτης έλλειψης η οποία όμως ταυτόχρονα επιδιώκει να βγει από την κατάσταση της στέρησης: μία μη-ύπαρξη στην οποία ενυπάρχει μία ακόρεστη μανία προς ύπαρξη. Στη διάλεξη *Περί των θεοτήτων της Σαμοθράκης* αυτή είναι και η βασική σημασία της θεάς Αξίερου-Δήμητρας η οποία ταυτίζεται με την έννοια τις *διακαούς λαχτάρας* και της *ακόρεστης πείνας*. Με αυτή την ιδέα είναι επίσης συνδεδεμένο και το μοτίβο της φωτιάς, το οποίο εμφανίζεται

επανειλημμένα στις σκέψεις του Σέλλινγκ για την *Υπαρχή*:¹³ «Μια άλλη εικόνα αυτής της πρωταρχικής φύσης, της οποίας η ουσία είναι εξολοκλήρου πόθος και μανία, φάνηκε να ήταν η φωτιά που κατατρώνει, η οποία κατά κάποιον τρόπο, καθεαυτή, δεν είναι τίποτα, αλλά μονάχα μια πείνα για ουσία που τραβάει τα πάντα στο εσωτερικό της» (SW VIII, σ. 352). Όντας παραδομένη στον ίδιο της τον εαυτό η σκοτεινή Αρχή είναι καταστροφική. Μόνον εφόσον η ίδια υπόκειται στη φωτεινή Αρχή μπορεί να σχηματίσει τη βάση για τη θετικότητα του Πραγματικού. Στους *Weltalter* διαβάζει κανείς «ότι η ίδια Αρχή η οποία στην αδράνεια της μας κουβαλά και μας βαστάζει, στην δράση της θα μας κατέτρωγε και θα μας εξολόθρευε» (WA I, σ. 13)

Απομονωμένη από την ορθολογική Αρχή η δράση της *Υπαρχής* εκδηλώνεται σαν μία καταστροφική δύναμη· καθαυτό όμως είναι ταυτόχρονα η πρωταρχική ορμή για ύπαρξη χωρίς την οποία η πραγματοποίηση κάθε θετικής πραγματικότητας θα ήταν αδύνατη. Η *Υπαρχή* της ύπαρξης δεν παίζει συνεπώς έναν απλά παθητικό ρόλο απέναντι στην ορθολογική και τάξη επιφέρουσα Αρχή, αλλά ενέχει μία ενδογενή δύναμη η οποία εξωθεί τα πράγματα στην εν ενεργεία πραγματικότητα και η οποία χαρακτηρίζεται από τον Σέλλινγκ ως μία τυφλή θέληση. Με αυτόν τον τρόπο η κεντρική για την περίοδο του Μονάχου έννοια της θέλησης σχετίζεται εξίσου με τη σκοτεινή υλική όσο και με την φωτεινή μορφολογική^a Αρχή. Στην *Freiheitsschrift* ο Σέλλινγκ κάνει λόγο για μία “θέληση της υπαρχής”, η οποία συνιστά μεν την Αρχή η οποία κάνει δυνατή την πραγματοποίηση του κακού, καθαυτό όμως αποκτά την θετική σημασία της «αφύπνιση[ς] της ζωής» (SW VII, σ. 400).

Η *Υπαρχή* φέρει συνεπώς την πρωταρχική δύναμη η οποία αποτελεί τη βάση κάθε μορφής ύπαρξης, μολονότι η ίδια από μόνη της δεν είναι σε θέση να δώσει σε αυτήν την ύπαρξη μία συγκεκριμένη μορφή. Σε αυτό αντιστοιχεί μια «θέληση στην οποία λείπει η διάνοια» (SW VII, σ. 358 κ.ε.), μία «θέληση η οποία δεν θέλει τίποτα» (WA I, σ. 18). Η έννοια της *λαχτάρας* παίζει στην *Freiheitsschrift* ένα ρόλο-κλειδί για το χαρακτηρισμό της *Υπαρχής*: «εάν θέλουμε να προσεγγίσουμε αυτό το ον κατ’ άνθρωπον, μπορούμε να πούμε το εξής: είναι η λαχταρά την οποία αισθάνεται το αιώνιο Έν να γεννήσει τον ίδιο του τον εαυτό» (SW VII, σ. 359). Επιπλέον ο Σέλλινγκ χαρακτηρίζει τη *λαχτάρα* ως ακολούθως:

Έτσι λοιπόν πρέπει να φανταστούμε την πρωταρχική λαχτάρα, όπως η ίδια στρέφεται προς την διάνοια την οποία όμως ακόμη δεν γνωρίζει – όπως και εμείς λαχταρώντας ποθούμε κάποιο άγνωστο ανώνυμο καλό – και κινείται διαισθανόμενη, σαν κυματισμένη ταραγμένη θάλασσα, ίδια όπως η ύλη του Πλάτωνα, βάσει σκοτεινού και αβέβαιου νόμου, μη δυνάμενη να δημιουργήσει από μόνη της

13 Βλ. SW VII, σ. 381, 391 και WA I, σ. 19.

a Πρωτότυπο: formal.

κάτι το διαρκές (SW VII, σ. 360).

Κατά την περιγραφή της ιδιαίτερης φύσης της *Υπαρχής* ο Σέλλινγκ παραπέμπει στην «ύλη του Πλάτωνα», δηλαδή εκείνη την θεώρηση την οποία ο ίδιος δεκαπέντε χρόνια πριν είχε τιμήσει στον *Σχολιασμό του Τίμαιου* της Τυβίγγης. Για να εκτιμήσουμε τη σπουδαιότητα αυτής της θετικής επαναπραγμάτευσης του *Τίμαιου* θέλουμε τώρα να αναφερθούμε απευθείας στον Πλάτωνα.

4. Χώρα, ανάγκη, ἄπειρον: η μη ορθολογική Αρχή στον Πλάτωνα

α) Έχουμε δείξει ότι ο νεαρός Σέλλινγκ είδε στη *χώρα* του *Τίμαιου* μία μεταφυσική θεώρηση της “ύλης” ως μιας μη εμπειρικής βάσης του Πραγματικού η οποία διαφοροποιείται από την αισθητή ύλη. Μία ματιά στις ονομασίες που χρησιμοποιεί ο Πλάτωνας για το “τρίτο γένος” δείχνει πράγματι ότι η βασική της σημασία συνίσταται στην “υποδοχή” και “αποδοχή” (δέχεσθαι) των ποικίλων μορφών του γίνεσθαι. Συγκεκριμένα ορίζεται ως «υποδοχή» (*Τίμαιος* 49α, 51α), ως «πανδεχές» (*Τίμαιος* 51α) και ως «ή τὰ πάντα δεχομένη σώματα φύσις» (*Τίμαιος* 50b). Επίσης και η λέξη *χώρα* παραπέμπει στο γεγονός ότι το *τρίτο γένος* παρέχει στα μεταβαλλόμενα πράγματα μία χωρική διάσταση η οποία είναι προϋπόθεση της θετικής τους ύπαρξης· «ἔδραν δὲ παρέχον ὅσα ἔχει γένεσιν πᾶσιν»^a (*Τίμαιος* 52b). Με αυτήν την έννοια χαρακτηρίζεται και ως «τὸ δ' ἐν ᾧ [τὸ γινόμενον] γίγνεται»^b (*Τίμαιος* 50d). Σε αντίθεση με τις αμετάβλητες ιδεατές μορφές το Μεταβλητό χρίζει δομικά ενός *ἄλλου*, το οποίο του εξασφαλίζει την ύπαρξη:

ὡς εἰκόνι μὲν, ἐπεὶπερ οὐδ' αὐτὸ τοῦτο ἐφ' ᾧ γέγονεν ἑαυτῆς ἔστιν, ἐτέρου δὲ τινος ἀεὶ φέρεται φάντασμα, διὰ ταῦτα ἐν ἐτέρῳ προσήκει τινὶ γίνεσθαι, οὐσίας ἀμωσγέπως ἀντεχομένην, ἢ μηδὲν τὸ παράπαν αὐτὴν εἶναι (*Τίμαιος* 52c)^c

Η *υποδοχή* ως χώρος και κατάλυμα παρέχει στα γενόμενα πράγματα τη μοναδική δυνατότητα να κρατηθούν στην πραγματικότητα και έτσι να αποφύγουν την εναλλακτική να μεταπέσουν στην απόλυτη ανυπαρξία. Σε αυτούς τους ισχυρισμούς αναγνωρίζει κανείς τη σκέψη του Σέλλινγκ ότι το κάθε τι που υπάρχει, για να αποκτήσει πραγματικότητα, έχει ανάγκη από ένα “θεμέλιο” της ύπαρξής του μέσα σε κάτι άλλο.

β) Στην περιγραφή του *τρίτου γένους* μπορεί κανείς ακόμη να αναγνωρίσει ξεκάθαρα και το δεύτερο

a “προσφέρει ἔδρα σε όλα όσα έχουν γεννηθεί” (Πλάτων, *Τίμαιος*, μτφ. Κάλφας 1995, σ. 245).

b “αυτό μέσα στο οποίο γεννιέται” [αυτό που γεννιέται] (Πλάτων, *Τίμαιος*, μτφ. Κάλφας 1995, σ. 241).

c “Η μεν εικόνα, ακριβώς επειδή δεν ελέγχει ούτε καν αυτό που με τη γέννηση της καλείται να πραγματώσει – καθώς είναι περιφερόμενο φάντασμα ενός διαφορετικού κάθε φορά πράγματος – είναι υποχρεωμένη να γεννηθεί μέσα σε κάτι άλλο, αν θέλει να κρατηθεί κατά κάποιο τρόπο στην πραγματικότητα και να μη μεταπέσει στην απόλυτη ανυπαρξία” (Πλάτων, *Τίμαιος*, μτφ. Κάλφας 1995, σ. 245).

χαρακτηριστικό που περιγράψαμε παραπάνω, δηλαδή τα στοιχεία του κρυμμένου και του αδιαπέραστου για την διάνοια. Ήδη στο χωρίο που εισαγάγεται η *χώρα* ο Πλάτωνας χαρακτηρίζει τη σχέση μεταξύ της ορθολογικής Αρχής του *νου* και της τυφλής Αρχής της *ανάγκης*, η οποία είναι στενά συνδεδεμένη με το *τρίτο γένος*, σαν μία διαδικασία πειθούς. Η εικόνα της ήττας της τυφλής αναγκαιότητας μέσω της “έλλογης πειθούς” (βλ. *Τίμαιος* 48a) προϋποθέτει έναν αντιστασιακό χαρακτήρα, μία ενδογενή αναγκαία τάση να αμύνεται κατά της ορθολογικής θέλησης. Σε αυτήν την αντίσταση της υλικής Αρχής ενάντια στην ορθολογικότητα παραπέμπουν και μερικές παρατηρήσεις του Πλάτωνα οι οποίες τονίζουν τη δυσκολία και την σκοτεινότητα του εν εξέταση αντικειμένου.¹⁴ Σε ένα κεντρικό χωρίο το *τρίτο γένος* χαρακτηρίζεται ως «δυσαλώτατον»^a (*Τίμαιος* 51b). Ενώ το *πρώτο γένος* των αμετάβλητων ιδεατών μορφών είναι αντικείμενο της καθαρής σκέψης και το *δεύτερο γένος* είναι «δόξη μετ' αίσθησεως περιληπτόν»^b (*Τίμαιος* 52a) , το *τρίτο γένος* αντιστοιχεί σε μία μορφή γνωσιακής πρόσληψης η οποία περιγράφεται με σκοτεινό και υπαινικτικό τρόπο:

τρίτον δὲ αὐτὸ γένος ὄν τὸ τῆς χώρας αἰεὶ, φθορὰν οὐ προσδεχόμενον, ἔδραν δὲ παρέχον ὅσα ἔχει γένεσιν πᾶσιν, αὐτὸ δὲ μετ' ἀναισθησίας ἀπτόν λογισμῶ τινι νόθῳ, μόγις πιστόν, πρὸς ὃ δὴ καὶ ὄνειροπολοῦμεν βλέποντες καὶ φαμεν ἀναγκαῖον εἶναι που τὸ ὄν ἅπαν ἔν τινι τόπῳ καὶ κατέχον χώραν τινά, τὸ δὲ μήτ' ἐν γῆ μήτε που κατ' οὐρανὸν οὐδὲν εἶναι. (*Τίμαιος* 52a-b)^c

Από τη μία το *τρίτο γένος* δεν είναι καταληπτό μέσω των αισθήσεων (χαρακτηρίζεται από τον Πλάτωνα, όπως μόλις παρατηρήσαμε, ως αόρατο), από την άλλη όμως δεν μπορεί όμως και να γίνει καταληπτό μέσω της καθαρής σκέψης, όπως αυτό είναι δυνατό για τις Ιδέες, αλλά μέσω ενός “νόθου συλλογισμού”, δηλαδή ενός έμμεσου συλλογισμού ο οποίος βασίζεται σε μία εποπτεία η οποία, όπως και η *χώρα* κατά την αντίληψη του Πλάτωνα, δεν μπορεί να εξορθολογιστεί πλήρως. Το ότι ο Σέλλινγκ ήταν εξαιρετικά οικείος με αυτό το χωρίο, με το οποίο και τελειώνει ο *Σχολιασμός* του 1794,¹⁵ επιβεβαιώνεται από το γεγονός ότι στη *Freiheitsschrift* ο Σέλλινγκ το παραθέτει άμεσα, αν και σε ένα θεματικό πλαίσιο που ξεφεύγει από το θέμα μας.¹⁶

Στην πλατωνική σκέψη μπορεί κανείς να αναγνωρίσει όχι μόνο το στοιχείο της αντίστασης ενάντια

14 Βλ. *Τίμαιος* 48d. όπου γίνεται λόγος περί μιας «ἀτόπου καὶ ἀήθους διηγήσεως» (μτφ.: άβατα και ανοίκεια μονοπάτια).

a “εξαιρετικά δύσληπτη” (Πλάτων, *Τίμαιος*, μτφ. Κάλφας 1995, σ. 243).

b “αντικείμενο της γνώσης και της αίσθησης” (Πλάτων, *Τίμαιος*, μτφ. Κάλφας 1995, σ. 245).

c “Υπάρχει, τέλος, πάντοτε και ένα τρίτο είδος: η Χώρα. Αν και η ίδια δεν υφίσταται φθορά, προσφέρει έδρα σε όλα όσα έχουν γεννηθεί. Σε αυτήν μπορεί να μας οδηγήσει, χωρίς τη μεσολάβηση των αισθήσεων, ένας νόθος συλλογισμός, ελάχιστα πειστικός: όταν ισχυριζόμαστε ότι όλα όσα υπάρχουν θα πρέπει να βρίσκονται κάπου και να καταλαμβάνουν κάποιο χώρο – αφού οτιδήποτε δεν είναι πουθενά, ούτε στη γη ούτε στον ουρανό, απλώς δεν υπάρχει – τότε είναι σαν να βλέπουμε τη Χώρα μέσα σε όνειρο” (Πλάτων, *Τίμαιος*, μτφ. Κάλφας 1995, σ. 245).

15 Βλ. *ΤΙ*, σ. 74.

16 Βλ. *SW VII*, σ. 390, όπου ο Σέλλινγκ χρησιμοποιεί την έκφραση λογισμῶ νόθῳ για να χαρακτηρίσει τη «λανθασμένη φαντασία» η οποία είναι υπεύθυνη για την πραγματοποίηση του κακού.

στη διάνοια, αλλά και το κατά τον Σέλλινγκ συνδεδεμένο με αυτήν στοιχείο της ερμητικότητας. Ήδη το 1794 ο Σέλλινγκ είχε δημιουργήσει μία σύνδεση ανάμεσα στο δίπολο διάνοιας και υλικής Αρχής στον *Τίμαιο* και το εννοιακό ζευγάρι πέρας-άπειρο στον *Φίληβο*. Αυτός ο παραλληλισμός φαίνεται εύλογος λόγω του χαρακτηρισμού της *χώρας* ως άμορφης. Τόσο το *τρίτο γένος* όσο και το *άπειρο* έρχονται από τη μία σε επικοινωνία με το αντίθετο τους (την μορφολογική και οριοθετούσα Αρχή), αδυνατούν όμως από την άλλη να πάρουν τα χαρακτηριστικά της χωρίς να χάσουν την ίδια τους τη φύση και έτσι να πάνε να είναι αυτό που είναι. Η *χώρα* «δέχεται τε γάρ αεί τὰ πάντα, καὶ μορφήν οὐδεμίαν ποτὲ οὐδενὶ τῶν εἰσιόντων ὁμοίαν εἴληφεν οὐδαμῆ οὐδαμῶς»^a (Τίμαιος 50b-c). Εάν αποκτούσε τις μορφές τις οποίες προσλαμβάνει, τότε δε θα ήταν εκείνη η βάση η οποία στερείται κάθε μορφής και η οποία οδηγεί τις μορφές των μεταβλητών πραγμάτων στη θετική τους εκδήλωση.

Παρομοίως πολυδιάστατη είναι η σχέση μεταξύ *ἄπειρον* και *πέρας* στον *Φίληβο*. Από τη μία, καθετί το ὄμορφο θεωρείται αποτέλεσμα της ανάμειξης και των δύο στοιχείων,¹⁷ πράγμα το οποίο προϋποθέτει μία κάποια προσληπτικότητα της ακαθόριστης Αρχής για τον καθορισμό μέσω της καθορισμένης.^b Από την άλλη, η ακαθόριστη φύση του απείρου δεν επιτρέπει την υποδοχή του πέρατος. Αν το πέρας κυριέυε το άπειρο τότε θα ήρε τα εγγενή χαρακτηριστικά του και θα επέφερε το τέλος του απείρου ως ακαθορίστου.

θερμότερου καὶ ψυχρότερου πέρι πρῶτον ὄρα πέρας εἶ ποτέ τι νοήσαις ἄν, ἢ τὸ μᾶλλον τε καὶ ἥττον ἐν αὐτοῖς οἰκοῦν<τε> τοῖς γένεσιν, ἕωσπερ ἄν ἐνοικῆτον, τέλος οὐκ ἄν ἐπιτρεψαίτην γίγνεσθαι: γενομένης γὰρ τελευτῆς καὶ αὐτὸ τετελευτήκατον. (*Φίληβος* 24a-b)^c

Όπως η σελιγκιανή *Υπαρχή* έτσι άρα και η πλατωνική μη ορθολογική Αρχή εμφανίζει την τάση να απορρίπτει την μορφοποιούσα δύναμη της πεπερασμένης Αρχής, ούτως ώστε με αυτό τον τρόπο να διατηρήσει την ακαθοριστία της, η οποία είναι και η αστείρευτη πηγή της δυνατότητας^d της.

γ) Παραπάνω κάναμε την παρατήρηση ότι ο Σέλλινγκ χαρακτηρίζει την *Υπαρχή* μεταξύ άλλων και ως τη *λαχτάρα* η οποία τείνει προς θετική ύπαρξη χωρίς όμως να είναι σε θέση να την πραγματοποιήσει από μόνη της. Έτσι στο *Περί των Θεοτήτων της Σαμοθράκης* η θεά Αξίερος-Δήμητρα προσωποποιεί την «πεινά για ουσία» (SW VIII, σ. 352, 355), δηλαδή εκείνη την έλλειψη

a “δέχεται αιωνίως τα πάντα, χωρίς ωστόσο η ίδια να αφομοιώνει ποτέ ούτε και το ελάχιστο από τα χαρακτηριστικά που έχουν τα εισερχόμενα” (Πλάτων, Τίμαιος, μτφ. Κάλφας 1995, σ. 241).

17 Βλ. *Φίληβος* 25b-26c.

b Παρατήρηση του μεταφραστή: η “ακαθόριστη Αρχή” αντιστοιχεί στο *ἄπειρον* και η “καθορισμένη” στο *πέρας*.

c Ελεύθερη μετάφραση του μεταφραστή (X. Δ): δες πρώτα αν μπορείς να παρατηρήσεις στο θερμότερο και στο ψυχρότερο ένα ὄριο ή μήπως το πολύ και το λίγο που κατοικούν σε αυτά τα είδη δεν επιτρέπουν κανένα τέλος, γιατί αν προέκυπτε ένα τέλος τότε θα τελείωνε και αυτό το ίδιο.

d Πρωτότυπο: Potenzialität.

η οποία φέρει μέσα της το αντίθετο της με τη μορφή της επιθυμίας. Η Δήμητρα, η θεά της γονιμότητας και της αφθονίας η οποία στην καβειριακή της εκδοχή προσωποποιεί ταυτόχρονα την πενία και την πείνα, έχει κατά την άποψή του Σέλλινγκ αυτή την αμφίρροπη φύση:

[Δ]εν γνωρίζουμε μόνο μια Κέρες της γονιμότητας αλλά και μια Κέρες-Ερινύα, και όπως οι Ερινύες γενικώς ανήκουν στις αρχαιότερες θεότητες, έτσι είναι και η γόνιμη Κέρες η αρχαιότερη· διότι, του κορεσμένου πάθους πρέπει να προηγηθεί το διακαές [πάθος], της υπέρμετρης αφθονίας της γονιμότητας η μεγίστη δυνατότητα σύλληψης,^a δηλαδή διακαής πείνα (SW VIII, σ. 353)

Ο αδιάρρηκτος δεσμός μεταξύ επιθυμίας και κορεσμού, έλλειψης και ικανοποίησης, θεματοποιείται στον *Φίληβο* στα πλαίσια της εξέτασης των εγγενών στο γένος του *άπειρου* χαρακτηριστικών της ηδονής και της επιθυμίας. Ιδιαίτερα ο ορισμός της *επιθυμίας*, την οποία μπορεί κανείς να θεωρήσει και ως το πλατωνικό αντίστοιχο της σελλινγκιανής *λαχτάρας* και η οποία, ακριβώς όπως η τελευταία, επίσης προσωποποιείται μέσω του μοτίβου της πείνας,¹⁸ περιέχει τις αλληλοσυσχετιζόμενες έννοιες-κλειδιά του κενού και της πλήρωσης: «ό κενούμενος ήμῶν ἄρα, ὡς ἔοικεν, ἐπιθυμεῖ τῶν ἐναντίων ἢ πάσχει· κενούμενος γὰρ ἐρᾷ πληροῦσθαι»^b (*Φίληβος* 35a). Ακριβώς όπως η σελλινγκιανή *λαχτάρα* έτσι και η *επιθυμία* συλλαμβάνεται από τον Πλάτωνα ως μία διαρκής ένταση: πρόκειται για μία κατάσταση της έλλειψης η οποία αδυνατεί να φτάσει σε μια οριστική ικανοποίηση.¹⁹

Η ιδέα ότι η μη ορθολογική Αρχή ενέχει μία τάση αλλαγής της κατάστασης της χωρίς όμως να είναι σε θέση να φτάσει την ορθολογική τάξη των πραγμάτων η οποία είναι αναγκαία για τη σταθεροποίηση της ύπαρξης, βρίσκεται εκτός από τον *Φίληβο* και στον *Τίμαιο*. Στο εισαγωγικό κομμάτι του κεφαλαίου που ασχολείται με το *τρίτο γένος* ο Πλάτων εισαγάγει την έννοια της «πλανωμένης [...] αιτίας»^c (*Τίμαιος* 48a). Πρόκειται για μία κινητική Αρχή η οποία υπόκειται στη κυριαρχία της τυφλής αναγκαιότητας (ανάγκη). Ο Σέλλινγκ με τη σειρά του κάνει λόγο για μία «ακανόνιστη κίνηση της μη διανοητικής Αρχής» (SW VII, σ. 402) και παραπέμπει, όπως ήδη αναφέραμε, στην *ύλη* του Πλάτωνα για να περιγράψει αυτήν την κίνηση η οποία συντελείται «βάσει σκοτεινού και αβέβαιου νόμου, μη δυνάμενη να δημιουργήσει από μόνη της κάτι το διαρκές» (SW VII, σ. 360). Στον Πλάτωνα μία ανάλογη κίνηση περιγράφεται στο τελικό κομμάτι του κεφαλαίου για τη *χώρα* όπου και σκηνοθετείται ένας είδος κινητικότητας μεταξύ των στοιχείων

a Ως «μεγίστη δυνατότητα σύλληψης» μεταφράζω την έκφραση «größte Empfänglichkeit».

18 Βλ. *Φίληβος* 34e.

b Ελεύθερη μετάφραση του μεταφραστή (X. Δ): ἄρα, όπως φαίνεται, όποιος από εμάς μένει κενός, επιθυμεί το αντίθετο από αυτό που του συμβαίνει. Δηλαδή, όταν είναι κενός επιθυμεί να πληρωθεί.

19 Για τη θεωρία της επιθυμίας στον *Φίληβο* βλ. Frede 1997, σ. 235 κ.ε.

c “περιπλανώμενη αιτία” (Πλάτων, *Τίμαιος*, μτφ. Κάλφας 1995, σ. 235).

και του “τροφού της γενέσεως” η οποία τοποθετείται πριν τη δημιουργία του κόσμου της τάξης. Σε αυτό το χωρίο γίνεται λόγος για ένα άτακτο κλωνισμό ο οποίος ακουσίως προξενεί μία πρώτη μορφή τάξης:

παντοδαπὴν μὲν ἰδεῖν φαίνεσθαι, διὰ δὲ τὸ μὴ' ὁμοίων δυνάμεων μήτε ἰσορρόπων ἐπιμίπλασθαι κατ' οὐδὲν αὐτῆς ἰσορροπεῖν, ἀλλ' ἀνωμάλως πάντη ταλαντουμένην σειεσθαι μὲν ὑπ' ἐκείνων αὐτὴν, κινουμένην δ' αὖ πάλιν ἐκεῖνα σείειν: τὰ δὲ κινούμενα ἄλλα ἄλλοσε ἀεὶ φέρεσθαι διακρινόμενα, ὥσπερ τὰ ὑπὸ τῶν πλοκάνων τε καὶ ὀργάνων τῶν περὶ τὴν τοῦ σίτου κάθαρσιν σειόμενα καὶ ἀνικνόμενα τὰ μὲν πυκνὰ καὶ βαρέα ἄλλη, τὰ δὲ μανὰ καὶ κοῦφα εἰς ἑτέραν ἴζει φερόμενα ἔδραν: τότε οὕτω τὰ τέτταρα γένη σειόμενα ὑπὸ τῆς δεξαμενῆς, κινουμένης αὐτῆς οἷον ὀργάνου σεισμὸν παρέχοντος, τὰ μὲν ἀνομοιότατα πλεῖστον αὐτὰ ἀφ' αὐτῶν ὀρίζειν, τὰ δὲ ὁμοιότατα μάλιστα εἰς ταῦτὸν συνωθεῖν (Τίμαιος 52e-53a)^a

Η *χώρα* τίθεται από τη μία σε κίνηση μέσω μιας χαοτικής και ανορθολογικής ορμής, από την άλλη όμως το αποτέλεσμα αυτής της κίνησης είναι μία πρωτόγονη μορφή τάξης από την οποία εκκινεί ο δημιουργός για να προσδώσει στο γίνεσθαι έναν ορθολογικό χαρακτήρα «εἶδεσί τε καὶ ἀριθμοῖς»^b (Τίμαιος 53b). Ἐτσι, είναι σαν η αταξία της “περιπλανώμενης αιτίας” ασυνείδητα να βρίσκεται στην υπηρεσία της ορθολογικής Αρχής στην οποία η πρώτη μετέχει με έναν ανεξήγητο τρόπο (βλ. Τίμαιος 51a-b). Συνεπώς η κίνηση της *χώρας* στην έμμεση της συμβολή στην δημιουργία τάξης μπορεί να ερμηνευθεί ως το αποτέλεσμα της “πειθούς” της αναγκαιότητας μέσω της διάνοιας.²⁰ Παρομοίως η σελλινγκιανή πρωταρχική *λαχτάρα* κινείται «διαισθανόμενη» και «στρέφεται προς την διάνοια την οποία όμως ακόμη δεν γνωρίζει – όπως και εμείς λαχταρώντας ποθούμε κάποιο άγνωστο ανώνυμο καλό» (SW VII, σ. 360).

Από τα μέχρι τώρα λεχθέντα προκύπτουν πολλοί και δυνατοί παραλληλισμοί μεταξύ της σελλινγκιανής και της πλατωνικής θεώρησης της μη ορθολογικής Αρχής του Πραγματικού. Ωστόσο η θέση της πλατωνικής επιρροής της θεώρησης του Σέλλινγκ δεν πρέπει να παρερμηνευθεί ως ταύτιση των δύο αυτών οντολογικών προσεγγίσεων. Στον Σέλλινγκ πρόκειται για δύο Αρχές οι

a “Επιπλέον, καθώς οι δυνάμεις που την κατακλύζουν δεν είναι ούτε ομοιόμορφες ούτε ισόρροπες, δεν ισορροπεί κατά κανέναν τρόπο αλλά αναδεύεται ολόκληρη, χωρίς τον παραμικρό ρυθμό· σείεται από τα εισερχόμενα, αλλά και αυτή με την κίνησή της τους ανταποδίδει τις ωθήσεις. Αυτά πάλι, καθώς κινούνται, οδηγούνται διαρκώς προς διαφορετικές κατευθύνσεις και διαχωρίζονται μεταξύ τους – συμβαίνει δηλαδή κάτι ανάλογο με το λίχνισμα των σιτηρών, όπου ειδικά πλεκτά καλάθια σείονται και αναδεύονται και έτσι διαχωρίζουν του μεγάλους και βαρείς σπόρους από τους λεπτούς και ελαφρούς, συσσωρεύοντας τους σε διαφορετικές περιοχές. Κατά τον ίδιο λοιπόν τρόπο και τότε, τα τέσσερα στοιχεία δονούνταν από τη δεξαμενή, που με την κίνηση της θύμιζε αναδυόμενη συσκευή λίχνισματος· και όσο πιο ανόμοια ήταν μεταξύ τους, τόσο πιο μακριά τα κρατούσε, ενώ συνωθούσε μαζί τα παρόμοια” (Πλάτων, Τίμαιος, μτφ. Κάλφας 1995, σ. 247).

b “μέσω συγκεκριμένων μορφών και αριθμών” (Πλάτων, Τίμαιος, μτφ. Κάλφας 1995, σ. 247).

20 Για την κίνηση της *χώρας* ως προστάδιο της κοσμικής τάξης βλ. Karfik 2004, σ. 156.

οποιές βασίζονται σε μία υπό-κείμενη ταυτότητα, ενώ στον Πλάτωνα η σχέση μεταξύ ορθολογικής και υλικής, καθορισμένης και ακαθόριστης Αρχής, παρόλο που στην ερευνητική συζήτηση είναι ανοιχτή και αμφιλεγόμενη, σίγουρα δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως μία σχέση ταυτότητας.²¹ Μία άλλη και ξεκάθαρη διαφορά έγκειται στο ρόλο της μη ορθολογικής Αρχής η οποία στον Σέλλινγκ εμφανίζει ενεργητικά και αυτοπλαστικά στοιχεία, ενώ στον Πλάτωνα η μορφοποιητική λειτουργία (εκτός από το προστάδιο της κοσμικής τάξης που επιφέρεται μέσω της κίνησης που περιγράψαμε παραπάνω) είναι στη δικαιοδοσία της ορθολογικής Αρχής.²²

Μετάφραση από τα γερμανικά στα νέα ελληνικά:

Χαράλαμπος Δρακουλίδης

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

Γραπτά του Σέλλινγκ:

SW: Friedrich Wilhelm Joseph Schelling: *Sämmtliche Werke*, I. Abteilung: 10 Bde. (= I–X); II. Abteilung: 4 Bde. (= XI–XIV), hg. v. Karl Friedrich August Schelling. Stuttgart/Augsburg 1856–1861.

WA: Friedrich Wilhelm Joseph Schelling: *Die Weltalter. Fragmente*, in den Urfassungen von 1811 und 1813 hg. v. Manfred Schröter. München 1946.

Plitt: Friedrich Wilhelm Joseph Schelling: *Aus Schellings Leben. In Briefen*, 3 Bde., hg. v. Gustav L. Plitt. Leipzig 1869f.

TI: Schelling, Friedrich Wilhelm Joseph: »*Timaeus*.« (1794), hg. v. Hartmuth Buchner, Stuttgart-Bad Cannstatt 1994 (*Schellingiana* 4).

21 Σχετικά με την διαμάχη, αν η πλατωνική θεωρία των Αρχών είναι εντέλει μονιστική ή δυϊστική βλ. Halfwassen 2001, σ. 67 κ.ε. και Mouroutsou 2010, σ. 185-193. Ο Halfwassen συνηγορεί υπέρ ενός τελικού μονισμού του Πλάτωνα ο οποίος δεν απαλείφει την διπολικότητα αλλά την υπερβαίνει (βλ. Halfwassen 2001, σ. 74). Το ερώτημα, εάν κανείς θα μπορούσε να αποδώσει σε αυτήν την προσέγγιση μια εγγύτητα σε αυτήν του Σέλλινγκ πρέπει εδώ να μείνει ανοιχτό. Σε μια άλλη εργασία ο Halfwassen τονίζει την πρόσληψη της πλατωνική θεωρίας των Αρχών στην ύστερη θεωρία των δυνατοτήτων [Potenzenlehre] του Σέλλινγκ, μία μονιστική θεωρία σύμφωνα με την οποία η Αρχή του Ενός «συντονίζει» και «μεσολαβεί» τις διάφορες δυνάμεις [Potenzen] (βλ. Halfwassen 1997, σ. 209).

22 Σχετικά με αυτήν τη διαφορά βλ. Peetz 1995, σ. 143.

Περαιτέρω Βιβλιογραφία:

- Beierwaltes, Werner 2003: „Plato's *Timaeus* in German Idealism. Schelling and Windischmann“. In: *Plato's Timaeus as Cultural Icon*, hg. v. Gretchen J. Reydams-Schils, Notre Dame, Indiana, 267-289.
- Barbarić, Damir 2004: „Schellings Platon-Interpretation in der *Darstellung der reinrationalen Philosophie*“. In: *Das antike Denken in der Philosophie Schellings*, 77-98.
- Barbarić, Damir 2015: *Chora. Über das zweite Prinzip Platons*, Tübingen.
- Durner, Manfred 2005 (Hg.): F.W.J. Schelling, *Bruno oder über das göttliche und natürliche Prinzip der Dinge*, Hamburg.
- Franz, Michael 1996: *Schellings Tübinger Platon-Studien*, Göttingen.
- Frede, Dorothea 1997: *Platon: Philebos, Übersetzung und Kommentar*, Göttingen.
- Gabriel, Markus 2006: *Der Mensch im Mythos. Untersuchungen über Ontotheologie, Anthropologie und Selbseinsgeschichte in Schellings Philosophie der Mythologie*, Berlin/New York.
- Gerlach, Stephan 2012: „Wunderkind in Bebenhausen. Ein Beitrag zur frühen intellektuellen Entwicklung Schellings“. In: *Der Anfang und Ende aller Philosophie ist – Freiheit!*. *Schellings Philosophie in der Sicht neuerer Forschung*, Tübingen, 402-430.
- Halfwassen, Jens 1997: „Idee, Dialektik und Transzendenz. Zur Platondeutung Hegels und Schellings am Beispiel ihrer Deutung des *Timaios*“. In: *Platon in der abendländischen Geistesgeschichte. Neue Forschungen zum Platonismus*, hg. v. Theo Kobusch und Burkhard Mojsisch, Darmstadt, 193-209.
- Halfwassen, Jens 2001: „Monismus und Dualismus in Platons Prinzipienlehre“. In: *Platonisches Philosophieren. Zehn Vorträge zu Ehren von Hans Joachim Krämer*, hg. v. Thomas Alexander Szlezák, Zürich/New York (*Spudasmata* 82), 67-85.
- Karfik, Filip 2004: *Die Beseelung des Kosmos. Untersuchungen zur Kosmologie, Seelenlehre und Theologie in Platons Phaidon und Timaios*, München/Leipzig.
- Krings, Hermann 1994: „Genesis und Materie – Zur Bedeutung der »Timaeus«-Handschrift für Schellings Naturphilosophie“. In: TI, 115-155.
- Matthews, Bruce 2011: *Schelling's Organic Form of Philosophy. Life as the Schema of Freedom*, Albany (NY).
- Miller, Dana 2003: *The Third Kind in Plato's Timaeus*, Göttingen.

- Mouroutsou, Georgia 2010: *Die Metapher der Mischung in den platonischen Dialogen Sophistes und Philebos*, Sankt Augustin.
- Peetz, Siegbert 1995: *Die Freiheit im Wissen. Eine Untersuchung zu Schellings Konzept der Rationalität*. Frankfurt a. M.
- Schleiermacher, Friedrich 1817: „Einleitung“ zu *Platons Werke*, in: *Das Platonbild. Zehn Beiträge zum Platonverständnis*, hg. v. Konrad Gaiser, Hildesheim 1969, 1-32.
- Spinelli, Antonino 2015: „Il fondamento oscuro dell’esistenza. Il concetto schellinghiano di *Grund* e il «terzo genere» del *Timeo*“. In: *La filosofia tedesca dell’Ottocento. Sentieri e percorsi all’alba del XX secolo*, hg. v. Alessandro Medri, Villasanta (MB).
- Tilliette, Xavier 2004: „Schelling im Gespräch mit den Alten. Il pitagorismo dell’identità“. In: *Das antike Denken in der Philosophie Schellings*, 1-26.

Βιβλιογραφία του μεταφραστή:

- Κάλφας, Βασίλης, *Πλάτων «Τίμαιος»*, Πόλις, Αθήνα 1995.
- Πλάτων, *Φίληβος*, στο *Platonis Opera*; recognovit brevique adnotatione critica instruxit John Burnet, 5 vols., Oxford 1900–1907.